

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
ROMÂNIA
UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ,
FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI TEHNOLOGIE
„GEORGE EMIL PALADE”
DIN TÂRGU MUREȘ

**UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI
TEHNOLOGIE „GEORGE EMIL PALADE” DIN TÂRGU MUREȘ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE LITERE, ȘTIINȚE UMANISTE ȘI APLICATE
DOMENIUL: FILOLOGIE**

**REFLEXE LITERARE ÎN CINEMATOGRAFIA
ROMÂNĂ POSTCOMUNISTĂ**

Doctorand:

Gabriela-Alina BOTA

Conducător științific:

Conf. univ. dr. Dumitru-Mircea BUDA

TÂRGU MUREȘ

2023

CUPRINS

INTRODUCERE

1. LITERATURA ȘI CINEMATOGRAFIA. PRELIMINARII TEORETICE.

- 1.1. Adaptarea cinematografică și conceptul re-makeului
- 1.2. Perspectiva epocii anterioare asupra coeficienților literar-filmice
- 1.3. Noua teorie nouăzecistă și viziunea contemporană

II. ELEMENTE CONSTITUTIVE ÎN DEMERSUL DE ANALIZĂ LITERAR-FILMICĂ

- 2.1. Manipularea narațiunii în discursul filmic
- 2.2. Tranziția personajelor pe scena actorială
- 2.3. Focalizarea literară și cea cinematografică

III. INTERFERENȚE LITERAR-CINEMATOGRAFICE ÎN DEMERSUL CRITICILOR DE FILM

- 3.1. Perspective literar-filmice asupra „Noului Val” din cinematografia română – Andrei Gorzo
- 3.2. Însemnările unui complice al culturii – Alex Leo Șerban
- 3.3. Între cinematografie, literatură și teorie critică – Claudiu Turcuș
- 3.4. Prolificul scriitor și cineast – Grid Modorcea
- 3.5. Patriarhul criticii de film și om de litere – Călin Căliman

IV. PAGINI ÎN IMAGINI

- 4.1. Rubrici din revista ecranizărilor românești postcomuniste
 - 4.1.1. Filmul tranziției: *Noiembrie, ultimul bal*
 - 4.1.2. Arhitecturi literare și filmice – *Inimi cicatrizate*
 - 4.1.3. Studiu comparativ (carte-film) – *Sînt o babă comunistă*
 - 4.1.4. O viziune superioară surprinsă în nuvela și filmul *Domnișoara Christina*

4.2. Lecții de istorie și literatură predate de Radu Jude

4.2.1. Tezaurul cultural derulat în discursul filmic din *Aferim*

4.2.2. Fragmente din jurnalul lui Emil Dorian transpuse în filmul *Țara moartă*

4.3. Integrarea temelor literare în discursurile filmice realizate de Cristi Puiu –

4.3.1. Sorgintele ticlurii firului narativ al filmului *Marfa și banii*

4.3.2. Peregrinajul amprentat literar al carnasierului *domn Lăzărescu*

4.3.3. Tratat psihologic de inspirație literară în *Aurora*

4.3.4. Aserțiuni teoretice extrase din texte istorice în *Malmkrog*

4.4. Epistole scenaristice care transcend cinematografia pe culmea literaturii proiectate de Cristian Mungiu

4.4.1. Expresia bacoviană în filmologia disperării ceaușiste din *4 luni, 3 săptămâni și 2 zile*

4.4.2. Reverberațiile ecranizării cronicii realiste Spovedanie la Tanacu în *După dealuri*

4.4.3. Ecoul distorsionat al creștinismului poetic în trogloditismul ambiental din *RMN*

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

REZUMAT

Curiozitatea noastră intelectuală și impulsul de cercetare al tematicii interferențelor literar-cinematografice în ipostaza inițială s-a edificat pe ipoteza conexiunilor indisolubile dintre discursul celor două producții artistice, consolidată de relația filmelor românești postcomuniste cu istoria cinematografeiei, respectiv cu istoria literaturii române moderne, și succedată de sistemul capacităților de modelare, actualizare, substanțializare, ilustrare și expansiune a conținutului literar în structura caracterologic-comportamentală a exponentului ecranizat.

Arderea laboratoarelor ideologice impuse imperativ în filiala politicii interne a regimului ceaușist și subjugarea de subordonarea normelor de planificare a cinematografeiei încătușate într-un sistem de filtre proeminente în rigiditate, declanșează serpentinele unui traseu ierarhic riguros, cu un ascendent însă în proiectarea realității acelei perioade, ca efect refuleic al blocajului instituțional trăit. Adesea în termeni fataliști-catastrofiști, am observat că cinematografia a evoluat de la alegorii și generalizări ale vieții, la caligrafia unei dicții elitiste, clasate pe piedestalul cultural într-o echilibristică cu literatura, care tinde spre echivalent, împrumutându-i adesea trăsăturile, discursul și tehnicile, însă prin intermediul unei invocări particulare și printr-o juxtapunere inedită a caracterologiei sale.

Încă din etapa incipientă, ne-am propus ca raportarea concluzivă în urma parcursului analitic al demersului nostru științific să califice anumite observații pertinente menite să se arondeze unele teorii comparative de valoare în sistemul nostru cultural, care să moduleze și să aprofundeze tacit îndosarierele cercetărilor și studiilor de pe raftul dedicat fenomenului de interferență a literaturii cu cinematografia, intensificând documentările și multiplicând perspectivele de receptare prin diversele tehnici de interpretare aplicate.

Primul capitol al lucrării l-am alocat schițării unor date preliminare teoretice referitoare la trăsăturile adaptărilor cinematografice a textelor literare, enunțând diverse reflecții asupra raportului carte-film (conceptul re-makeului), acumulând totodată trăsături specifice din punct de vedere al fidelizării (re)creative, și vizualizând, într-o redactare comprimată, contextul transformărilor tehnice a cinematografeiei, în urma basculării peste regimul restrictivității, cumulate

cu viziunile noastre, uneori complementare, alteori alternative, circumscrise în deosebi din perspectiva literară.

Reflectarea și recoltarea elementelor constitutive în demersul de analiză literar-filmică, ne-a condus către diverse surse bibliografice și dosare informative referitoare la manipularea narațiunii în discursul filmic, receptând reabilitarea textuală ca fiind interpretată osmotice cu informațiile discursului literar, intervenind adesea doar cu o actualizare a conținutului în terminologia dicționarului propriu de realizare, semnificațiile originare fiind păstrate și valorificate pe ecran. Dispoziția subcapitolului referitor la tranziția personajelor pe scena actorială, ne-a demarcat diferențierile în construcțiile caracterologice ale celor două arte, constatând teritoriul îngărdit al cinematografeiei, în raport cu resortul nelimitat al literaturii (datorat descrierilor, monologurilor, dialogurilor, cât și a posibilității de extindere a firului narativ); oprindu-ne în același timp și la un moment de cugetare analitică asupra focalizării literare în contrast cu focalizarea cinematografică, raportând o distincție între apropierea fasciculului exterior și al celui interior.

Descătușarea energiilor creatoare a regizorilor români în perioada postcomunistă am constatat că a alcătuit etapizat o adevărată nouă epocă a cinematografeiei, focalizați fiind pe condica textuală și reflectările imagistice, am notat propulsarea reprezentărilor ca fiind facilitată de transfuzia operelor literare prin ecranizare, transferarea fragmentelor în discursul filmic, adoptarea tematicilor caracteristice, implantarea motivelor și simbolurilor literare, cât și proiectarea imagistică a liricii, coagulând astfel în sistemul propriu pulsațiile dilatante ale unui adevărat tezaur cultural, apreciat atât în cavitatea criticilor de film, cât și în cea referențială, a criticilor literari.

Resursele noastre informative colectate înregistrează distincția unor critici de film ca Andrei Gorzo, Alex Leo Șerban, Claudiu Turcuș, Grid Modorcea și Călin Căliman, care au remarcat diferite substraturi filmice ale Noului cinema românesc, abordându-le micro-analitic în lucrările lor, certificându-și cunoștințele literare printr-o interferență atributivă a celor două componente culturale, însemnând contribuții intelectuale notabile în ambele filiale și respectând autenticitatea lor ca artă. Inteligența educată (prin studii filologice), cât și sensibilitatea cultivată (prin lectură și cercetare) dublează câmpul de asociații, simbolisme și semnificații identificate în limbajul imaginii și al ideii cinematografice, cât și juxtapunerea lor cu spațiul pluricodic al

filmologiei, care contopește mecanismul lingvistic-verbal cu cel vizual, mimetico-gestual și proxemic, respectiv auditiv-muzical.

Noutatea radicală și succesul aplaudat al regizorilor legitimați în postdecembrismul românesc, precum i-am amintit pe Dan Pița, Stere Gulea, Alexandru Maftai, Radu Jude, Cristi Puiu și Cristian Mungiu, emblematicizează o reacție la vechiul sistem încorsetant și restrictiv, semnalând totodată o schimbare generațională în privința coreografiilor ambientale și a subiectelor transpuse pe ecran, folosind elemente stilizate surprinzătoare, uneori chiar evidențiind prin sfera cinematică dispozitive literare, mai puțin accesibile din punct de vedere al comprehensivității pentru publicul lipsit de inițieri aprofundate în terminologiile și semnificațiile culturii.

Cele treisprezece eșantioane cinematografice alese de noi spre analiză în ultimul capitol al lucrării, multistratificat și aplicativ, considerăm că poartă cele mai reprezentative articulații literare, integrându-se în categoria artei, cu un ansamblu de dispozitive culturale racordate și gravuri metaforic-simbolice, tematice sau narrative ale discursurilor imagistic-textuale, dezvăluindu-ne comprehensibilități profunde și sensuri existențiale ale celor două domenii de creație artistică prioritizate în interesul nostru.

Ne-am exercitat capacitățile de sinteză și de discursivitate în cadrul redării sugestive și argumentate în fișa analitică a fiecărei pelicule filmice, chiar dacă discursul nostru este impregnat de amprenta subiectivității, precizia conceptuală și rigurozitatea metodologică fiind procentuală, dedată relativității, evidențiem circumscriserile celor mai importante influențe sau ecouri literare, propunând o analiză lingvistico-tematic-semiotică a diferitelor sectoare literare, de la epic la liric, de la literatura contemporană la arhive bibliografice, de la biblioteca românească la încetățeniri ale scrierilor din categoria universală.

Am subliniat că modalitatea de exprimare a vocii regizorale prin intermediul aparatului de proiecție se realizează fie printr-o convorbire directă cu limbajul textual al literaturii (în cele patru ecranizări dezbătute, în *Țara Moartă*, *Malmkrog*, și inserții răslețe în celelalte unități filmice), fie prin jonglarea cu unitățile fundamentale non-discrete ale cinematografiei, grafate în imagini, sau prin înfieri ambientale cu caracter sugestiv (evidențiate în indicii regizorali mungieni), găzduind variațiuni ale limbajelor cu o ospitalitate similară literaturii (eminamente în *Aferim*). Ne-am concentrat observațiile și notațiile descriptiv-explicative asupra modalităților creatoare de temă și motiv (trioul prim interpretat a lui Cristi Puiu), simbol (*Domnișoara Christina*), mediu material și

climat (*4 luni, 3 săptămâni și 2 zile, După dealuri*), introspecții (*Sînt o babă comunistă, Aurora*), etc, în direcția balansului comparativ-asociativ.

Propensiunea dinspre fundamentările teoretice extinse și solide, am încercat să o conectăm secvențelor echivalente din carte și film, surprinzând reconfigurări, suprimări ori substituții, paralelizând secvențele audiovizuale cu pasajele cu sorginte în habitatul literar, neaccentuând atât constituențele și tehnicile de transpunere în imagini, cât tipologia planurilor expuse, proeminența personajelor și desprinderile coeficienților textuali, iconici și indicali. De asemenea, nu am omis nicio ocazie de a evidenția tendințele regizorale de valorizare și axiologizare (*Aferim, RMN*), de dislocare și regenerare a contorsionatei perioade încorsetate de conducerea ceașistă (*Sînt o babă comunistă*), de investigare a prăpăstioasei conduite a disciplinei morale (*Marfa și banii*), de reinvocare a palmaresului cultural auctorial (Mihail Sadoveanu, Max Blecher, Mircea Eliade), de rememorare a contribuțiilor istorice (Emil Dorian), de explorare a nebuloasei dimensiuni psihologice (*Aurora*), întreaga colecție prevalând-o sub auspiciile critice și sub instrumentarul originalității.

Adaptatorii filmici pe care i-am invocat, s-au dovedit abili în a delimita zonele transpozabile de cele netranspozabile ale operelor literare, ale distinsului consiliu auctorial repartizat în: reprezentanți epici: Mihail Sadoveanu, Max Blecher, Mircea Eliade, Ion Creangă, Gabriel Garcia Marquez, Ernesto Sabato; indicatori istorici: Emil Dorian, Karl Marx; exponenți ai dramaturgiei: Shakespeare, I.L. Caragiale, Anton Cehov; personalități ale liricii: George Bacovia, Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Anton Pann, Mihok Tamas, Dante Aligheri; literați contemporani: Tatiana Niculescu Bran, Dan Lungu, Constanța Vintilă Ghițescu; referenți literar-filosofici: F.D. Dostoievski, Albert Camus, Vladimir Soloviov. Contribuțiile stigmatizante pentru parcursul cercetării noastre le-am depozitat în demersul aplicativ al ultimului capitol, având menirea de a aduce un aport considerabil la stratificarea receptărilor interpretative a corespondențelor literar-cinematografice, extrăgându-și seva validității din enumerațiile confirmatoare ale opiniilor critice, atât din apanajul filmologiei, cât și din cel al literaturii.

Remarcăm că regizorii și-au atestat apetența literară chiar dacă inventarierea mijloacelor nu le-a permis întotdeauna să se înalțe spre profunzimea scriiturii (*Inimi cicatrizate, Domnișoara Christina*), sau chiar dacă au intervenit în unele cazuri asupra schemei narrative, intervertind-o (*Sînt o babă comunistă*), au reușit să stabilească orizonturi echivalente convocând specificul noii forme

specificante a cinematografului, traducând valori, relații și funcții textuale, „în virtutea unui izomorfism strâns legat de izotopia sensului”¹, fără a neglija subiectul inteligenței în contrast cu mediocritatea mediului (Dan Pița prin personajul prințului sadovean), ilustrând totodată sensul culturii în lumea contemporană, al competenței regresiv-progresive în perspectiva spiritual-morală, al patologiei virtuților creștine (chiar dacă prin pilde antitetice, în *Aferim, RMN*); al destinului ca expresie privind ordinea individuală a moralității, a obsesivității și a limitelor libertății (*Marfa și banii*), al componenței nocturne a vieții prin simbolismul tradițional-fantastic (*Domnișoara Christina*), al efectelor scormonitoare de locuire ceașistă (*4 luni, 3 săptămâni și 2 zile*), respectiv întreaga așezare de fenomene tematic-culturale.

Studiul nostru nominal-aplicativ al acestui capitol conturează rama tabloului similitudinilor și în acord cu nuanțele pe care le transmite spectatorului (congruențele lector-cinefil), recunoașterea inserărilor fragmentare, concordanțele tematice și cele ale motivelor, echivalențele simbolice, cât și reprezentările aproape tautologice ale referenților literari, constituind o experiență care ne determină să ne intensificăm simțul estetic, senzorial și cognitiv, încât să compună osmotic cele două convenții cultural-artistice.

Derularea aspectelor concluzive marchează amploarea, dificultatea și complexitatea abordării tematice a lucrării noastre, date fiind încapsulările teoretice ale fidelității adaptării, cât și a specificului celor două medii, caligrafierea biografiilor literar-cinematografice ale criticilor de film, dar, în special, datorită voluptății demersului aplicativ, care prezintă trăsături intermediare, o reuniune a tranzațiilor celor două extreme congruente din cercul cultural, cât și a eterogenității limbajului filmic, răzbind în final o estetică analitică pe cât de originală, pe atât de relevantă, facilitată de resursele bibliografice, resuscitate de-a lungul tratării transferurilor între regnurile textuale, extrapolând centrul reflecției și a receptivității.

Similitudinile conturate considerăm că devin, în cadrul metamorfozării pe ecran, reprezentative ca punct de referință al conectării textului literar și al celui cinematografic, cele două piese de artă edificându-se individual, însă în concordanță cu specificitatea celuilalt, pe palierul structurilor expresive, la nivelul conținutului global, atmosferic și tematic, fără a se exclude sau a se subclasa, ci într-un spirit al îndemnării spre o lectură intertextual-semantică.

¹ Anamaria Milonean, *op.cit.*, p. 12.

Demersul analitic-comparativ al celor treisprezece structuri narativ-filmice, în acord cu sistemul multiplelor inspirații literare, au evidențiat fenomenele textual-discursiv-suggestive, atât în filiala responsabilă cu transformările constrânse de configurația țesăturilor textuale, de la tranzitarea unui sistem semiotic la altul, cât și a filialei interferențelor și congruențelor compoziționale. Am remarcat că, în cazul ecranizărilor, rețelele evenimentțiale sunt comprimate din cauza incapacității aderării în codificarea registrului caracteristic dinamismului narativ-filmic, care poate fi schițat doar în prăfuitul estompat al fundalului literar, interpunându-se uneori pe axa sintagmatică modificări sau ajustări ale discursului, cu scopul relevanței în exprimarea audio-vizuală, comasând totodată cantitatea informativă a unor secvențe sau mini-episoade ale sursei literare, înregistrând astfel diferențieri cauzate de incapacitatea unei osmoze absolut intacte, echivalența pe planul expresiv oscilând în vehicularea transpunerii complexității notate în cursivitatea conținutului.

Amprenta originalității este stigmatizată pe întreg parcursul lucrării, resursele teoretice fiind asezonate cu receptările noastre subiective, îndosărierea biografiilor fundalului literar al criticilor de film fiind atent selecționată și valorizată prin prisma viziunilor care ne animează incursiunea, dar în special în capitolul care coagulează substanța esențială a cercetării noastre, cuprinzând abordări inedite asupra reflexiilor literare în cele treisprezece referințe filmice, nuanțând în spectrul conturării cronotopului discursului filmic prevalarea fragmentelor textuale specifice exponenților literari sau porțiuni imagistice reprezentative, printr-o tranziție fuzionantă, de la spiritul descriptiv auctorial la desfășurarea actorială, printr-o migrație fluidă a autorității.

• **FILM**

• **REFLEXE LITERARE**

NOIEMBRIE, ULTIMUL BAL
r. Dan Pița

• LOCUL UNDE NU S-A ÎNTÂMPLAT NIMIC -
Mihail Sadoveanu

INIMI CICATRIZATE
r. Radu Jude

• INIMI CICATRIZATE - Max Blecher

SÎNT O BABĂ COMUNISTĂ
r. Stere Gulea

• SÎNT O BABĂ COMUNISTĂ - Dan Lungu

DOMNIȘOARA CHRISTINA
r. Alexandru Maftei

• DOMNIȘOARA CHRISTINA - Mircea Eliade
• Poemele: LUCEAFĂRUL și STRIGOII - Mihai
Eminescu

AFERIM
r. Radu Jude

• MOARA CU NOROC - Ioan Slavici
• BIBLIA - trad. Dumitru Cornilescu
• UNCHIUL VANEA - A.P. Cehov
• ALEXANDRIA - Carte populară
• HAMLET - William Shakespeare
• POVEȘTI, POVESTIRI, AMINTIRI - Ion
Creangă
• CÂNTARE DE TÂNGUIRE LA SFÂRȘITUL
VIEȚII - Iordache Golescu
• Operele lui I. L. Caragiale
• FUGA MORȚII - Paul Celan
• CIULINII BĂRĂGANULUI - Panait Istrati
• SPITALUL AMORULUI SAU CÂNTECUL
DORULUI - Anton Pann

ȚARA MOARTĂ
r. Radu Jude

• JURNALUL LUI EMIL DORIAN (1937-1944)
• JURNALUL LUI MIHAIL SEBASTIAN (1935-
1944)

MARFA ȘI BANII
r. Cristi Puiu

- CAPITALUL - Karl Marx
- BÎLCIUL DEȘERTĂCIUNILOR - Wiliam Makepeace Thackeray
- ROȘU ȘI NEGRU - Stendhal
- BEL-AMI - Guy de Moupasant

MOARTEA DOMNULUI
LĂZĂRESCU - r. Cristi Puiu

- CRONICA UNEI MORȚI ANUNȚATE - Gabriel Garcia Marquez
- DIVINA COMEDIE/ INFERNUL - Dante Aligheri
- CĂLDURĂ MARE - I. L. Caragiale

AURORA
r. Cristi Puiu

- STRĂINUL - Albert Camus
- TUNELUL - Ernesto Sabato
- CRIMĂ ȘI PEDEAPSĂ - F. Dostoievski
- CEL MAI IUBIT DINTRE PĂMÂNTENI - Marin Preda

MALMKROG
r. Cristi Puiu

- TREI DIALOGURI/ CONVERSAȚII CU PRIVIRE LA RĂZBOI, PROGRES ȘI SFÂRȘITUL ISTORIEI - Vladimir Soloviev

4 LUNI, 3 SĂPTĂMÂNI ȘI 2
ZILE - r. Cristian Mungiu

- Opera poetică a lui George Bacovia

DUPĂ DEALURI
r. Cristian Mungiu

- SPOVEDANIE LA TANACU ȘI UIMITOAREA EI POVESTE - Tatiana Niculescu Bran

R.M.N.
r. Cristian Mungiu

- Opera poetică a lui Tudor Arghezi
- Opera poetică a lui Vasile Voiculescu
- Opera poetică a lui Mihok Tamas

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ SELECTIVĂ:

1. BAZIN, Andre, *Ce este cinematograful?*, volumul 2, UNATC PRESS, Editura Polirom, Iași, 2022;
2. BEHAR, Nina, *Filmul despre artă. Arta despre artă*, Editura UNATC PRESS, București, 2009;
3. BLUESTONE, George, *Novel into film*, Los Angeles, University of California Press, London, Cambridge University Press, 1968;
4. CĂLIMAN, Călin, *Istoria filmului românesc 1897-2017*, Ed. a 3a, Editura Contemporanul, București, 2017;
5. CĂLINESCU, George, *Istoria literaturii române*, Editura Litera - Internațional, București - Chișinău, 2001;
6. FULGER, Mihai, *Noul val în cinematografia românească*, Grupul Editorial Art, București, 2006;
7. GALT, Rosalind, *The New European Cinema: Redrawing the Map*, Columbia University Press, New York, 2006;
8. GORZO, Andrei, *E pericoloso sporgersi - Nae Caranfil*, Editura Liternet și Societatea Culturală Next, 2013;
9. GORZO, Andrei, FILIPPI, Gabriela, *Filmul tranziției - contribuții la interpretarea cinemaului românesc nouăzecist*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2017;
10. GORZO, Andrei, *Imagini încadrate în istorie. Secolul lui Miklós Jancsó*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2015;
11. GORZO, Andrei, *Lucruri care nu pot fi spuse altfel. Un mod de a gândi cinema-ul*, de la André Bazin la Cristi Puiu, Editura Humanitas, București, 2012;
12. GORZO, Andrei, STATE, Andrei, *Politicile filmului - contribuții la interpretarea cinemaului românesc contemporan*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2014;
13. GORZO, Andrei, *Viața, moartea și iar viața criticii de film*, Editura Polirom, Iași, 2019;
14. GRIG, Modorcea, *Filmele Noului Val - minidicționar*, Editura Axioma Print, București, 2006;
15. HOFFMAN, J. Michael, MURPHY Patrick, D, *Esențialele teoriei ficțiunii*, ed. a 2-a. Duke University Press, 1999;
16. ILIEȘIU, Sorin, *Narativitatea imaginii de film*, Editura UNATC PRESS, București, 2007;

17. IONAȘ, Anda, *Adaptarea cinematografică a operelor literare*, Editura Eikon, București, 2020;
18. MCFARLANE, Brian, *Novel to film: an introduction to the Theory of Adaptation*, Clarendon, 1997;
19. MILONEAN, Anamaria, *De la discursul românesc la discursul filmic*, Editura Ecou Transilvan, Cluj Napoca, 2019;
20. MITCHEVICI, Angelo, *Filmele care ne-au schimbat viața*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013;
21. MODORCEA, Grid, *Dicționarul critic al filmului românesc după 1989*, Editura Axis Libri, Galați, 2011;
22. NAREMORE, James, *Acting in cinema*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1988;
23. NAREMORE, James, *Film adaptation*, Depth Field, 2000;
24. NASTA, Dominique, *Contemporary Romanian Cinema: The history of unexpected Miracle*, Wallflower Press, Londra, 2013;
25. OLĂRESCU, Dumitru, *Hermeneutica filmului despre artă*, Editura Epigraf, Chișinău, 2017;
26. POP, Doru, *Romanian new wave cinema*, McFarland & Company, Inc Publishers, Jefferson, North Carolina, 2014;
27. SAVA, Valerian, *Istoria critică a filmului românesc contemporan*, Editura Meridiane, București, 1999;
28. SAVA, Valerian, *O istorie subiectivă a tranziției filmice. Al patrulea val, restaurația mediocrată și refondarea cinemaului românesc*, vol.1, Editura Paralela 45, Pitești, 2013;
29. SAVA, Valerian, *Post/neoistoria filmului românesc (și nu numai) în mono-dialoguri critice*, Editura Școala Ardeleană, Cluj Napoca, 2021;
30. SAVA, Valerian, *Post/neoistoria filmului românesc (și nu numai) în mono-dialoguri critice*, Editura Școala Ardeleană, Cluj Napoca, 2021;
31. STAM, Robert, STRAUSZ, Laszlo, *Hesitant Histories on the Romanian Screen*, Palgrave Macmillan, 2017;
32. STĂNCULESCU, Călin, *Scriitorii și filmul*, Editura Școala Ardeleană, Cluj Napoca, 2015;

33. ȘERBAN, Alex, Leo, *4 decenii, 3 ani și 2 luni cu filmul românesc*, Editura Polirom, Iași, 2009;
34. ȘERBAN, Alex, Leo, *De ce vedem filme. Et in Arcadia cinema*, Editura Polirom, Iași, 2006;
35. ȘERBAN, Alex, Leo, *Dietetica lui Robinson*, Editura Curtea veche, București, 2006;
36. TURCUȘ, Claudiu, *Împotriva memoriei - de la estetismul socialist la noul cinema românesc*, Editura Eikon, Cluj Napoca, 2017;